

Kézirat. Megjelent: METEOR, 2019, LXIX, 3, 20–23.

Csillagászati folyóiratok és könyvek az Akadémiai Könyvtár repositóriumában

Holl András

A csillagászat – és különösen a csillagászat-történet – iránt érdeklődők egyre több magyar nyelvű vagy kiadású cikket, könyvet találhatnak az interneten. Írásunkban most nem a hálózaton elérhető aktuális hírekkel foglalkozunk, hanem a korábban – akár a XIX. században is! - nyomtatásban megjelent művek digitalizált változataival. Természetesen számos, szórványos dokumentumot találhatunk a keresőoldalak segítségével, de összeállításunkban csak az MTA Könyvtár és Információs központ repositóriumának – a REAL-nak -különböző gyűjteményeiben fellelhetőkkel foglalkozunk. A REAL-on kívül más hazai digitális könyvtári szolgáltatások is tartalmazhatnak csillagászati anyagokat rendszerezett, megbízható gyűjteményekben - ilyenek a Magyar Elektronikus Könyvtár, az Elektronikus Periodika Archívum (EPA), a Hungaricana, az Arcanum Digitális Tudástár (ADT), vagy a nagy egyetemi repositóriumok. Az EPA vagy az ADT gyűjteményei jelentős átfedésben vannak a REAL-lal – míg az előbbi szabadon hozzáférhető, az Arcanum adatbázisának használatához azonban előfizetésre van szükség.

Az Akadémiai Könyvtár gyűjteményeinek – a számunkra most leginkább érdekes a könyveket, könyv-fejezeteket tartalmazó REAL-EOD és a folyóirat-köteteket tartalmazó REAL-J – tartalmiért gyakorta meg kell küzdeni. Ám ha tudjuk egy írás bibliográfiai adatait – elsősorban a közlő folyóiratot vagy kiadványsorozatot, és a kiadás évét – mégiscsak megtalálhatjuk a repositóriumban. A magyar nyelvű csillagászati irodalom bibliográfiája – a CSIMABI – sajnos, még csak kevés hiperhivatkozást tartalmaz, de jól használható a REAL-lal együtt. A CSIMABI-ban vagy jelen összeállításunkban bemutatott érdekesnek tűnő cikket közlő folyóiratot megkeressük a REAL-J (<http://real-j.mtak.hu>) „Böngészés, Folyóirat” fülében, vagy könyvfejezet, önálló füzetben megjelent tanulmány esetén a REAL-EOD (<http://real-eod.mtak.hu>), „Böngészés, Sorozat” fülében, kiválasztjuk az évszámnak megfelelő kötetet, és a letöltött PDF állomány (lehet nagy méretű, és érdemes lehet a böngésző helyett PDF-néző programmal megnyitni) tartalomjegyzéke segítségével juthatunk el a kívánt cikkhez. Digitalizált (az Akadémia alapítása után kiadott) könyveket a REAL-EOD-ban érdemes keresni, a „Böngészés, Szerző” nézet segítségével. Több munkát igényel a CSIMABI-ban (még) nem szereplő, az olvasó által nem ismert művek felkutatása – de a fáradságért kárpótol a „felfedezés” öröme! Cikkünk nyomtatásban megjelent változatából hiányoznak az egyes művekre mutató URL-ek, ám a digitális változatban (URL: <http://real.mtak.hu/90409/>) az ajánlott tételekhez egy kattintással el lehet jutni.

A következőekben felsorolunk néhány csillagászatot (is) közlő, már digitalizált periodikát, és ízelítőül bemutatunk néhány cikket, könyvet vagy könyv-fejezetet. Kezdjük a hazai kiadású csillagászati évkönyvek sorával!

Néhány éven keresztül – 1840 körül – Nagy Károly szerkesztette a Magyar Tudós Társaság Névkönyvét. Ezekben a kötetekben az akadémikusok listái és az Akadémiára vonatkozó

információk mellé csillagászati naptár és táblázatok kerültek. Ez nyilvánvalóan a szerkesztő érdeme – Nagy Károly szerkesztősége előtt és után a Névkönyv legfeljebb polgári naptárat tartalmazott. Az 1920-as években megjelent Stella Almanach a táblázatok mellett színvonalas ismeretterjesztő cikkeket és beszámolókat is közölt. Miután a Stella Csillagászati Egyesület megszűnt, a Királyi Magyar Természettudományi Társulat évkönyve vette át a csillagászati évkönyv szerepét. A II. világháború után néhány éven keresztül a Magyar Csillagászati Egyesület adta ki a Csillagok Világa Évkönyvét, majd évtizedeken keresztül a Gondolat Kiadó évkönyve képviselte ezt a műfajt itthon. Az MCSE újralakulásával indult útjára a Meteor csillagászati évkönyvek sorozata. Mindezen évkönyvek digitalizált kötetei – a Gondolat évkönyvek kivételével – megtalálhatóak a REAL-J-ben és a REAL-EOD-ben. Érdekes a magyar Wikipédia „Csillagászati évkönyv” szócikkéből kezdeni a böngészést. Az évkönyveket kiadó egyesületek csillagászati lapjainak egy része is megtalálható már a repozitóriumban.

Stella – REAL-J

<http://real-j.mtak.hu/view/journal/Stella.html>

Csillagászati Lapok – REAL-J

http://real-j.mtak.hu/view/journal/Csillag=E1szati_Lapok.html

Kedvcsinálónkat néhány olyan csillagászati könyvvel folytatjuk, amelyek nyomtatott példányai időnként az antikváriumokban is felbukkannak:

Wodetzky József (1910) **Üstökösök**. Népszerű természettudományi könyvtár (1). Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest. REAL-EOD

<http://real-eod.mtak.hu/6912/>

Scheiner, Julius (1916) **Népszerű asztrofizika**. Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest. REAL-EOD

<http://real-eod.mtak.hu/4100/>

Pinzger Ferencz (1920) **Hell Miksa emlékezete : születésének kétszázadik évfordulójára**. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest. REAL-EOD

<http://real-eod.mtak.hu/2330/>

A XIX. század folyamán számos tudományos-természettudományos, mai fogalmainkkal inkább ismeretterjesztőnek besorolható – a művelt közönségnek szóló – folyóiratban, periodikában, enciklopédikus jellegű kiadványokban találhatunk csillagászati témájú írásokat.

Tudományos Gyűjtemény – Kmeth Dániel mutatja be az első számban a budai csillagvizsgálót. REAL-J, 1817, 6. sz. 139. o.

http://real-j.mtak.hu/1932/1/TudomanyosGyujtemeny_1817.pdf#6_139

1820-ban Tittel Pál értekezett a napfogyatkozásokról. REAL-J, 1820, 9. sz. 32. o.

http://real-j.mtak.hu/1951/1/TudomanyosGyujtemeny_1820.pdf#9_32

Tudománytár – Vállas Antal: Napfogyatkozások (első rész). REAL-J, 1840, 8. füz. 93. o.

http://real-j.mtak.hu/1972/1/TudomanyTar_1840_Ertekezesek_08.pdf#93

Természet – Az 1868-as évfolyam füzeteiben Berecz Antal tollából olvashatunk beszámolókat az év folyamán bekövetkezett napfogyatkozásról. REAL-J, 1868-1869, 1. sz. 3. o.

http://real-j.mtak.hu/10498/1/MTA_TermeszettudomanyiEvk_1869-1.pdf#3

Az 1874-es kötetből pedig Nagy Tamás napfoltokról és kettőscsillagokról írott cikkeit választottuk. REAL-J, 1874, 4. sz. 50; 1874, 5. sz. 69. o.

http://real-j.mtak.hu/10508/1/MTA_TermeszettudomanyiEvk_1874.pdf#50

http://real-j.mtak.hu/10508/1/MTA_TermeszettudomanyiEvk_1874.pdf#69

Fontos forrást kínálnak a csillagászat-történet kedvelői számára a tudományos társaságok, egyesületek kiadványai.

Magyar orvosok és természetvizsgálók nagy-gyűléseinek munkálatai – az 1868-as kötetben jelent meg Montedégói Albert Ferenc életrajza Tittel Pálról. REAL-EOD, 1868, 7. o.

http://real-eod.mtak.hu/1341/1/Magyar_orvosok_1868_tartalommal.pdf#page=7

A Királyi Magyar Természettudományi Társulat Közlönye – Az első számban a szerkesztő Szabó József értekezik Merkúr pályáján belül megtalálni vélt Vulkán bolygóról. REAL-J, 1860, 50. o.

http://real-j.mtak.hu/9671/1/MTA_KiralyiMagyarTermTudTarsulatKozl_1860.pdf#50

Az 1867-es kötetben találhatjuk Kondor Gusztáv ismertetését a hullócsillagok és az üstökösök kapcsolatáról. REAL-J, 1867, 50. o.

http://real-j.mtak.hu/9677/1/MTA_KiralyiMagyarTermTudTarsulatKozl_1867.pdf#85

Természettudományi Közlöny – Az 1868-as Merkúr-átvonulásról ír az első évfolyam 3. füzetében Kondor Gusztáv. REAL-J, 1869, 115. o.

http://real-j.mtak.hu/6564/1/TermTudKozl_1869.pdf#page=123

Természettudományi évkönyv. A Délmagyarországi Természettudományi Társulat közlönye – A 2. kötetben találjuk Themák Ede cikkét a zsidányi meteorkőről.

REAL-J, 1875-1876, 103. o.

http://real-j.mtak.hu/10266/1/MTA_TermeszettudomanyiEvk_1875-1876.pdf#103

Természettudományi Füzetek – Az 1912-es számban Steiner Simon ír a csillagok hőmérsékletének meghatározásáról. REAL-J, 1912, 3-4. füzet, 143. o.

http://real-j.mtak.hu/10598/1/MTA_TermeszettudomanyiFuzetek_1912.pdf#143

Uránia – Kövesligethy Radó tekinti át a XIX. század csillagászatának eredményeit a nyitó évfolyam 6. füzetében. REAL-J, 1900, 6. sz., 10. o.

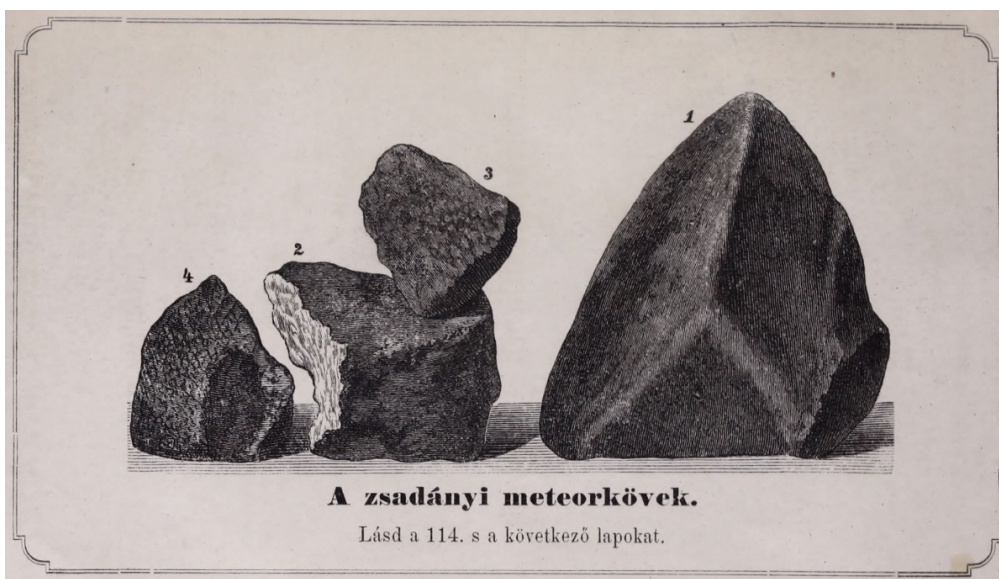
http://real-j.mtak.hu/10708/1/MTA_Urania_1900.pdf#page=164

Kövesligethy a következő évfolyamban a Nap hőmérsékletéről ír. REAL-J, 1901, 1. sz. 6. o.

http://real-j.mtak.hu/10719/1/MTA_Urania_1901.pdf#6

1911-ben jelentkezik először Tass Antal csillagászati aktualitásokat (jelenségeket és újdonságokat) bemutató rovata. A beharangozóban „A csillagos ég”, de a következő hónaptól már „Csillagászati krónika” cím alatt jelenik meg, egészen 1919 elejéig. REAL-J, 1911, 1. sz. 36. o.

http://real-j.mtak.hu/10711/1/MTA_Urania_1911.pdf#36

Természettudományi Évkönyv, 1875-76

A tudományos társaságok közül kiemelkedik az Akadémia. Lapjai közül a korábban bemutatott, a korai korszakból való Tudománytárnak inkább a külföldi eredmények bemutatása volt a célja. A kiegyezéssel indult „Értekezések” sorozatai már hazai eredményeket közölnek, nem könyvnyi, de folyóirat cikknél nagyobb terjedelemben és az ekkorra már nagyobb létszámú szakmai közösségeknek számára. Az 1882-83-ban megindított Matematikai és Természettudományi Értesítő rövidebb cikkeket publikált. Programjuk szerint szélesebb olvasóközönségnek szánták a lapot, a kiválasztott cikkek azonban arról tanúskodnak, hogy inkább kutatási eredményeket közlő, tudományos lapnak tekinthetjük.

Értekezések a természettudományok köréből – A sorozatban Kövesligethy Radó és Gothard Jenő munkáival találkozhatunk. REAL-EOD

[http://real-](http://real-eod.mtak.hu/view/series/=C9rtekez=E9sek_a_term=E9szettudom=E1nyok_k=F6r=E9b==01511.html)

[eod.mtak.hu/view/series/=C9rtekez=E9sek_a_term=E9szettudom=E1nyok_k=F6r=E9b==01511.html](http://real-eod.mtak.hu/view/series/=C9rtekez=E9sek_a_term=E9szettudom=E1nyok_k=F6r=E9b==01511.html)

Értekezések a matematikai tudományok köréből – A csillagászati témájú írásokat jobbra ebben a sorozatban találjuk. A szerzők között van Konkoly (Thege) Miklós, Hoitsy Pál, Gruber Lajos, Weinek László, Gothard Jenő és Sándor, valamint Lakits Ferenc. REAL-EOD

[http://real-](http://real-eod.mtak.hu/view/series/=C9rtekez=E9sek_a_mathematikai_tudom=E1nyok_k=F6r=E9b==01511.html)

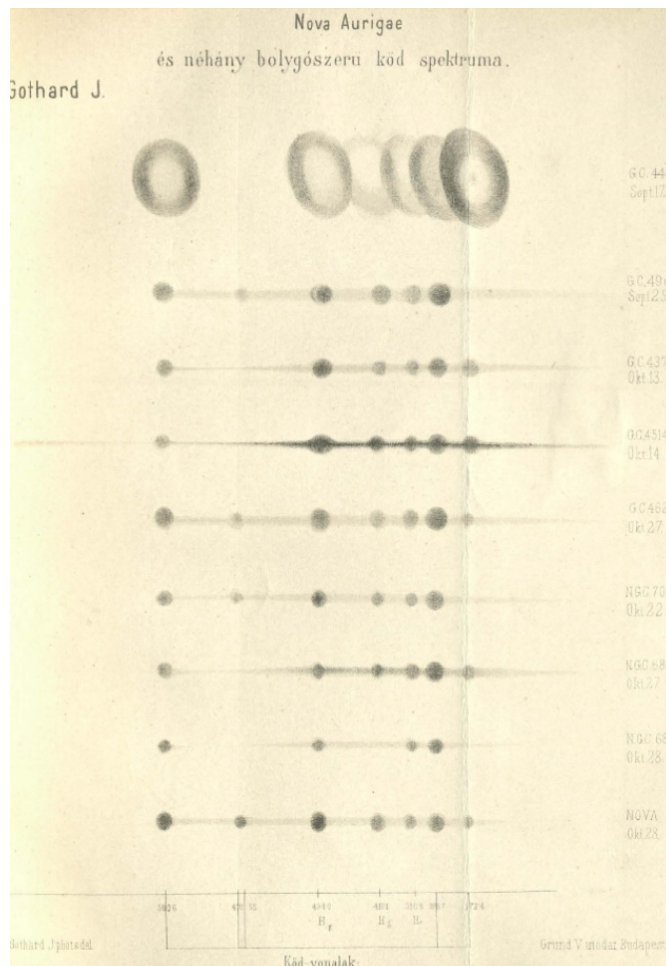
[eod.mtak.hu/view/series/=C9rtekez=E9sek_a_mathematikai_tudom=E1nyok_k=F6r=E9b==01511.html](http://real-eod.mtak.hu/view/series/=C9rtekez=E9sek_a_mathematikai_tudom=E1nyok_k=F6r=E9b==01511.html)

Matematikai és Természettudományi Értesítő – Gothard Jenő és Gothard Sándor cikkeit ajánljuk a Herényi Observatóriumban végzett megfigyelésekről. REAL-J, 1883. 250. o.

http://real-j.mtak.hu/4423/1/MatematikaiTermTudErtesito_01.pdf#250

Terkán Lajos 1914-ben változócsillagászati témájú cikket közölt a lapban. REAL-J, 1914. 357. o.

http://real-j.mtak.hu/4448/1/MatematikaiTermTudErtesito_32.pdf#357

Értekezések a matematikai tudományok köréből, 1893, XV., 2.

A hazai csillagvizsgálók kiadványaiból is számos digitalizálásra került már – az újabban megjelentek, persze, már eleve digitális formában is hozzáférhetőek voltak.

Beobachtungen Astrophysikalischen Observatorium O Gyalla

REAL-J

<http://real->

[j.mtak.hu/view/journal/Beobachtungen Astrophysikalischen Observatorium O Gyalla.html](http://real-j.mtak.hu/view/journal/Beobachtungen_Astrophysikalischen_Observatorium_O_Gyalla.html)

A Konkoly Obszervatórium közleményei (sokféle cím alatt jelentek meg)

REAL-J, A Magyar Tudományos Akadémia Csillagvizsgáló Intézetének Közleményei

<http://real->

[j.mtak.hu/view/journal/A Magyar Tudom=E1nyos Akad=E9mia Csillagvizsg=E1l=F3 Int=E9zet=E9nek_K=F6zlem=E9nyei.html](http://real-j.mtak.hu/view/journal/A_Magyar_Tudom=E1nyos_Akad=E9mia_Csillagvizsg=E1l=F3_Int=E9zet=E9nek_K=F6zlem=E9nyei.html)

Publications of Debrecen Heliophysical Observatory

REAL-J

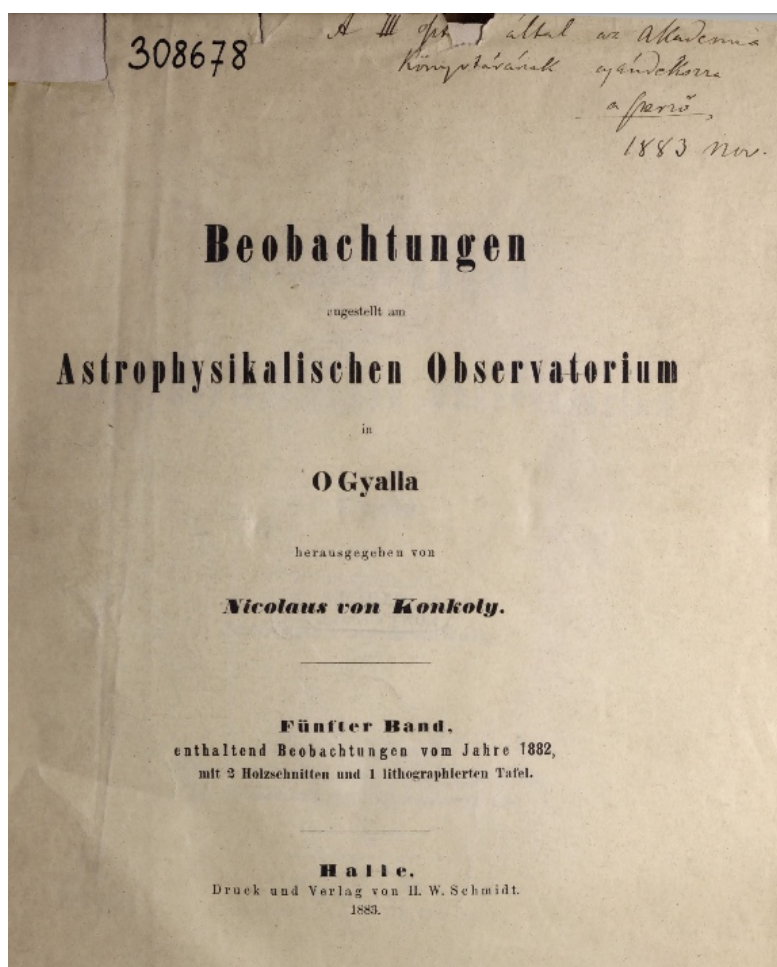
<http://real->

[j.mtak.hu/view/journal/Publications of Debrecen Heliophysical Observatory.html](http://real-j.mtak.hu/view/journal/Publications_of_Debrecen_Heliophysical_Observatory.html)

Konkoly Observatory Monographs

REAL-EOD

http://real-eod.mtak.hu/view/series/Konkoly_Observatory_Monographs.html

Beobachtungen O Gyalla, 1883. Konkoly autográf ajánlásával az Akadémia könyvtárának.

Konkoly Thege Miklós Meteorológiai Intézeti igazgatósága alatt indult az Időjárás - nem meglepő, hogy csillagászati témájú cikkekkkel is találkozhatunk benne. A Fizikai Szemle számaiban is érdemes a Meteor olvasóinak keresgélniük.

Időjárás – Az első évfolyamból érdemes megkeresni Bencsik János és Konkoly Thege Miklós polemikus írásait (Hol késik a magyar csillagászat?). REAL-J, 1897, 5. sz. 133. o. és 6. sz. 181. o.

http://real-j.mtak.hu/9058/1/Idojaras_1897.pdf

Fizikai Szemle – Jurcsik Johanna és Szeidl Béla beszámolója a svábhegyi 24"-os távcső megújításáról. REAL-J, 2004, 2. sz. 45. o.

http://real-j.mtak.hu/7121/1/FizikaiSzemle_2004.pdf#45

Végül a nagyszerű és népszerű televíziós sorozat, a Mindentudás Egyeteme csillagászati előadásainak nyomtatott formában kiadott változataiból ajánljuk a csillagászati témájúakat, Almár Iván, Szegő Károly, Patkós András és Kolláth Zoltán cikkeit.

Mindentudás Egyeteme – REAL-EOD

http://real-eod.mtak.hu/view/series/Mindentud=E1s_Egyeteme.html

Írásunk csak szemezget a REAL gyűjteményekben elérhető csillagászati témájú kiadványok anyagából. Vállalkozó kedvű olvasóinknak marad még sok felfedezni való – érdemes a „Böngészés, Szak” fülben a „QB Astronomy, Astrophysics / csillagászat, asztrofizika” szekciót kinyitni!

